

ЗАХИСНИКИ ЖЕНІ (ІМУННА СИСТЕМА)

...я дивно утворений!
Пс. 138:14

У Жені піднялася температура до 37.8°, і майже цілий день вона пролежала в ліжку. Зазвичай вона, бадьора й весела восьмирічна дівчинка, майже всі вихідні проводить із друзями. Але сьогодні їй щось не кортить погуляти. Ще вчора вона почувала себе пречудово, а сьогодні вранці у неї почало боліти горло.

Звичайно, Жені дуже себе шкода. Та, з іншого боку, їй дуже подобається бути в центрі уваги. Коли б то ще тато з мамою так про неї піклувалися! А ще глибоко в душі вона знає, що я теж допомагаю їй, хоча ми з нею й не знайомі особисто. Але дівчинка не здогадується, що якби не я, вона не впоралася б навіть із легкою застудою. Завдяки моему дивовижному Творцеві, Господу Ісусові Христу, я виникла задовго до того, як Женя народилася, щоб постійно наглядати за Женіним здоров'ям — удень і вночі. Я — Женіна імунна система.

Узагалі-то правильніше було б сказати не «я наглядала», а «ми наглядали». Тому що, як і всі органи й тканини Женіного тіла, я складаюся з мільярдів клітин. Та все ж я не така, як інші органи, тому що знаходжуся в усіх частинах тіла, а не в якомусь одному місці (наприклад, у серці чи в оці). Мої клітини невтомно пересуваються по всьому Женіному тілі в пошуках неполадок.

Мій найкращий друг — шлунок — якимсь сказав, що я схожа на зграю диких африканських хижаків. А коли я запитала, яких саме хижаків, він пробурчав: «Та багатьох». Іноді мій друг стає дуже буркотливим. Воно й зрозуміло: спробували б ви перетравити те, що іноді в нього потрапляє. Якось Женя з'їла бутерброд із маринованим огірочком, додавши трохи майонезу й арахісового масла. У-у-у! Тут будь-хто забурчить!

Ось уже декілька днів у мене силенна роботи. І мій друг мав рацію, коли порівнював мене з хижакими. Мої клітини, можна сказати, завжди в пошуках здобичі. Хоча іноді я не розумію, як ми, такі різні й незвичайні створіння, можемо так злагоджено охороняти Женю від інфекцій. Однак я прекрасно знаю, що це з волі Ісуса ми так бездоганно організовані.

Ось що відбувається всередині Жені останні кілька днів. На початку тижня моя хазяйка гралася з дівчинкою, у якої була застуда. На жаль, Женечці не поталанило — кілька вірусів застуди вирі-

шили трішки пожити в неї в горлі. Але я пам'ятаю, навіщо Господь створив нас! Тільки-но ці бридкі віруси пробралися всередину Жені, я блискавично послала ціле військо особливих кров'яних клітин — *поліфагів*, щоб вони справилися з паном Вірусом Застуди. Як стрімкі гепарди, поліфаги ринулись на пошуки здобичі.

Та, на жаль, коли потрібна кількість поліфагів дісталася Женіного горла, армія вірусів уже захопила клітини носогорла. Мигдалини відразу ж укрилися білими цяточками¹, що утворилися на тих місцях, де билися й загинули віруси з поліфагами. Я змогла затримати віруси застуди в Женіному горлі, але цілковито перемогти їх мені не вдалося.

Поліфаг

Проте мене так просто не візьмеш! Бог дав мені неперевершений арсенал, і ось у бій вступають мої доблесні мисливці — *макрофаги*. Макрофаги найбільше подібні на гіен — вони такі ж невтомні і їдять майже все підряд — і живе, і мертве. Макрофаги, які живуть у Жені в крові, називають *моноцитами*. І якщо вже порівнювати їх із тваринами, то вони — крокодили. Від мікробів, які потрапляють у кров, в одну мить і сліду не залишається. Тільки-но макрофаги прибули в Женіне горло, вони готові були знищити непроханих гостей, та бридкі віруси не хотіли здаватися без бою.

Доки поліфаги-гепарди й макрофаги-геєни оборонялися, я вирішила покликати їм на допомогу особливі клітини, які очікували свого часу в лімфатичних вузлах. Як розлючені леви, накинулися ці *T-клітини* на віруси. T-клітини такі безжальні, що їх ще називають «клітини-вбивці». Кожна клітина поєднує у собі смертодійність скорпіона й лютість лева. Вони відразу ж накинулися на інфіковані Женіні клітини й мертвою хваткою вцепилися вірусам у горлянку (насправді, як ви здогадуєтесь, ніякої горлянки у вірусів немає, але ви мене зрозуміли, чи не так?)! А відтак T-клітини «вприснули» хворим клітинам свою смертодійну отруту. Вони також увели в Женіну кровоносну систему особливі речовини, які спричиняють підвищення температури. Багато хто з людей вважає, що підвищення температури — це погано.

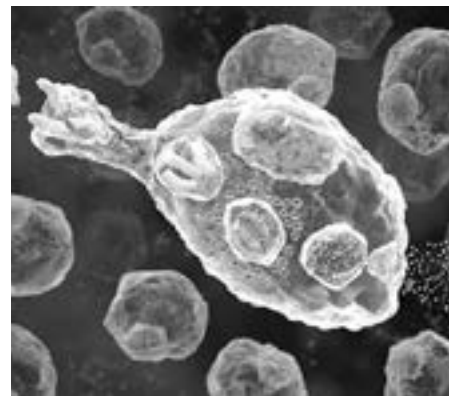
Але насправді невелике її підняття сповільнює роботу вірусів і полегшує мені боротьбу з мікробами-загарбниками.

Доки T-клітини воювали, у хатинках лімфовузлах *B-клітини* готували вірусам невеличкий сюрприз. B-клітина — унікальне творіння Бога, що виділяє так зване *антитіло*.

Для того щоб виділяти антитіла, B-клітини мають «дозріти» й перетворитися на *клітини плазми*. Антитіла — це молекули білка, майстерно створені Ісусом для того, щоб знищувати інфекцію в людині. Байдуже, що її спричинило — бактерії чи віруси.

Макрофаг. T-клітина. B-клітина

Антитіла, що виділяються в організм, реагують на віруси, як загін мурашок, які накидаються на комаху, що проповзає повз них. Так само як мурашки, антитіла миттєво розпізнають чужинця, що проник на їхню територію, і відразу ж атакують його. Вони впиваються у віруси з усіх боків, не даючи їм проникнути в Женіні клітини.

Макрофаг

Антитіла чіпляються до заражених клітин, щоб моїм T-клітинам і макрофагам було легше їх знайти. Молекули, які називають *складними білками*, циркулюють у крові в Жені й приліплюються до антитіл, щоб пошкоджені клітини мали «апетитніший» вигляд. Вони — як сіль і перець, які ми додаємо до їжі для смаку. І справді, макрофаги більше люблять їсти клітини, присмачені антитілами й складними білками.

Цікаво, що більшість неприємних симптомів застуди походять не від вірусів, а від того, що я борюся з Женіною хворобою. Через декілька днів Жені стане краще. Я й багато моїх друзів чекаємо цього. Хоча шлунку подобається несподіваний відпочинок. Він гнівається, коли чує, що скоро йому знову доведеться працювати, як і раніше. «Вам би перетравлювати ці цукерочки вранці!..» — буркотить він. Що ж, йому видніше...

Особисто мені Женіні організм нагадує первозданну гушавину, яку Ісус

довірив охороняти мені. І навряд чи багато хто з вас знає, скільки Бог зробив для того, щоб люди були живі й здорові. Я — відображення Його любові й турботи про людей. Хоча мої клітини й розсіяні по всіх тканинах, а не зібрані в одному місці, Бог невпинно допомагає мені робити все можливе, щоб у разі потреби захистити Женю. Господь Ісус, мій Творець — Великий Захисник для всіх нас — і великих, і малих.

Про нас є Кому потурбуватися!

ВЕЛИКИЙ ЗАХИСНИК

...Він [Господь] наша поміч і щит наш.
Пс. 33:20

Захист буває найрізноманітніший. Лев підіймає голову, демонструючи загрозливий вищір. І той, хто думав було напасти на лева, відразу ж зникає вдалині. Колючки на трояндовому кущі нагадують нам про те, що Ісус обдарував найпрекраснішу квітку не лише красою, але й засобом захисту. А бджоли лякають деяких людей самим лише своїм дзиччанням.

Усе це приклади того, як Небесний Отець забезпечив усе Своє творіння засобами захисту. Так, практично неможливо знайти рослину чи тварину, у якої не було б явно вираженого способу захисту. Але вся різноманітність видимого захисту ніщо в порівнянні з неймовірно складною «оборонною системою», яку Ісус створив усередині кожної живої істоти. Те, що Він створив ці приховані механізми, які борються з невидимими хвороботворними мікробами, ще раз свідчить нам про Його любов. Його турбота про нас очевидна: Він оберігає життя не лише ззовні, але й ізсередини. Воістину Господь наш Ісус Христос не лише наш Творець, а й Великий Захисник.

Майже в усіх живих істотах Господь Ісус створив декілька «ліній оборони» — бар'єрів для мікроскопічних агресорів. Відразу ж після вторгнення мікробів зустрічають мільйони захисних механізмів і пристосувань. Приміром, корені рослин виробляють речовини, які діють як антибіотики. Це просто необхідно, оскільки в ґрунті навколо коренів міс-

титься неймовірна кількість бактерій і грибків². Організми тварин також мають захисні речовини: жир і піт, що виділяються шкірою; слюзи; слиз травного тракту; шлункові соки; слина.

Мікроби, які вдираються в організм, мають також здолати серйозні й добре сконструйовані фізичні перешкоди. Шкіра коня й слона, товста кора дерева, міцний екзоскелет³ комахи чи павука — це лише деякі приклади захисного одягу, який виткав їм Господь.

Крихітним агресорам, яким усе ж вдалося здолати цей зовнішній захист, доведеться зустрітися з неперевершеною армією спеціальних клітин або речовин, що знищують усе чужорідне. Більшість тварин має величезну кількість клітин-пожирачів (*фагоцитів*). У хребетних (риб, земноводних, рептилій, птахів і ссавців) фагоцити двох видів: поліфаги і макрофаги. Фагоцити безхребетних (тварин, у яких немає хребта) називають гемоцити. Вони є і в комах, і в павуків, і в молюсків, і в черв'яків, і в раків. Фагоцити відрізняються один від одного формою й розміром, але всі вони виконують однакову функцію. Вони — «механізми поїдання», які пожирають в організмі все чужорідне.

Мікроби, яким вдалося уникнути фагоцитів, неминуче зустрінуться з мільярдами рухливих антитіл⁴ або, коли йдеться про безхребетних, із речовинами лектинами. Антитіла й лектини, по-перше, «чіпляються» за чужака-агресора, допомагаючи клітинам-пожирачам схопити їх, а по-друге, атакують і руйнують мікроби просто на місці.

У людей і ссавців є своєрідні «фортеці», які перешкоджають поширенню інфекції всередині тіла. Вони розташовані в стратегічно важливих місцях. Ці фортеці — лімфатичні вузли. Вони містять складні клітини, що виробляють антитіла, які допомагають схопити й знищити загарбників, а також спрямувати в потрібний орган імунну армію організму. У риб немає лімфовузлів, але в них є органи, подібні до наших мигдалих, і розміщені вони на зябрах.

Але Бог не лише створив складні захисні системи, а потім покинув життя напризволяще. Коли ми уважно вивчаємо різних тварин, стає зрозуміло, що Він постійно турбується про кожну живу істоту. Дитинча зебру й слоненя Ісус дбайливо оберігає від хвороб, за-

безпечуючи їх протиінфекційними антитілами з молока матері. Без цих антитіл дитинчата б померли⁵.

Гриф

Поміркуйте: хіба не дивно, що грифи нічим не заражаються, хоча живляться мертвечиною? Роль цих птахів у знищенні наслідків смерті неоціненна для здоров'я всього світу, тому Ісус і обдарував їх огидливим, на наш погляд, апетитом. Грифи здаються нам потворними, та насправді їхні голі шиї й голови створені так з особливою метою. Мікроби, які потрапляють на голу шкіру грифа, коли він їсть, гинуть під очисним сонячним промінням. До того ж, висококіслотний шлунковий сік знезаражує повне мікробів м'ясо.

Жук-плавунець

Господь наш Ісус забезпечив великих тварин і людей розвиненою імунною системою. Але Він добрий навіть до найменших Своїх створінь — у них Він теж вклав захисний механізм.

Ось, наприклад, жук-плавунец. У нього — унікальний захист. Живе він у воді й постійно покривається бактеріями, що населяють калюжі й ставки. У цього жука є свій індивідуальний дезінфектор, розміщений у залозах на задній частині тіла. Жук розмазує рідину, яку виділяють ці залози, по всьому тілу, знищуючи бактерії⁶.

¹ Іноді білі цяточки на мигдаликах свідчать про наявність стрептококів, яких знищують антибіотиками. Але часто цяточки спричинені вірусами, які зовсім не бояться антибіотиків.

² Л. В. Метлицкий, О. Л. Озерецковская. Иммуитет растений — биохимический аспект сопротивляемости растений. Нью-Йорк, Плениум Пресс, 1968. С. 7–8.

³ У ссавців, птахів, рептилій, земноводних і більшості риб є скелет, що складається з костей, розміщених всередині цих тварин. У комах і павуків скелет зовні тіла. Як рицарські обладунки, екзоскелет захищає комаху чи павука від травми й надає їхньому організму форми, у межах якої вони живуть і рухаються.

⁴ Антитіла — це білкові молекули, що їх виділяють спеціальні клітини (клітини плазми) людей і багатьох тварин. Антибіотики — це різні поєднання хімічних сполук, які впливають на зростання й розмноження мікробів. Вперше були виявлені в рослин.

⁵ Леннарт Нильссон. Тело побеждающее. Нью-Йорк, Делакорте Пресс, 1987. С. 35.

⁶ Дороти Хиншо Рейтент, Пауль К. Шредер. Жуки и их жизнь. Нью-Йорк, Холидей Хауз, 1978. С. 105.

Турботу Творця ми бачимо і в гусениці. Коли вона перетворюється в метелика, внутрішні органи гусениці повністю розчиняються, вивільняючи величезну кількість кишкових бактерій. І дивовижно влаштована імунна система справляється з ордою мікробів!⁷ Це звична подія в житті майбутнього метелика, але якби таке сталося в людини, у неї було б важке зараження (перитоніт), і вона б померла.

Усі плазуни й комахи забезпечені захистом, який створив Небесний Отець, і значення цього захисту величезне. Уявіть собі, у світі існує 1 000 000 000 000 000 000 000 000 комач. Це мільйон мільйонів мільйонів! А Ісус про кожну потурбувався, кожну захистив, давши імунну систему. Навіть у найпростішого земляного черв'яка є внутрішні захисники, чия будова набагато складніша від будь-якої сучасної зброї.

Христос потурбувався не лише про тварин. Завдяки Йому рослини теж можуть захищатися від мікробів. І хоча рослини не виділяють антитіл, вони просякнуті подібними на них речовинами, які називають *фітоалексини*. Для посилення першої лінії оборони Ісус просочив кору дерев цими антибіотиками. Крім того, ефірні олії й танін допомагають рослинам вистояти проти пліснявих грибків. Серцевина деяких дерев містить стильбен, який допомагає уникнути дії гнильних бактерій. Деякі рослини містять ціанід — отруту, небезпечну для мікроорганізмів. Господь також дав рослинам спосіб зупинити хворобу, якщо зараження все ж відбулося. Коли грибок потрапляє в здорову рослину, йому вдається вбити якусь кількість здорових клітин. Клітини, гинучи, виділяють токсини, які знищують грибок. Грибкова інфекція, зрештою, локалізується, а інша частина дерева залишається здоровою. Ви, напевно, бачили коричневі плями на листі різних дерев. Вони свідчать про те, що вторгнення кровожерливих грибків було зупинено.

Але Господь наш Ісус Христос створив для тварин і рослин ще один спосіб захисту від інфекцій. Кожне Його творіння було створено з індивідуальною, властивою лише йому хімічною структурою й комбінацією речовин. Як і всім іншим живим істотам, мікробам потрібні конкретні поживні речовини для зростання й розмноження. А відбувається ось що: в деяких частинах тварини або рослини мікроб знаходить відповідні речовини, а в інших — ні. Навіть серед людей одні заражаються ангіною,

інші — ні. Існує величезна кількість різноманітних поєднань різних речовин, із яких створені живі істоти. Саме ця різноманітність ускладнює передавання інфекцій від однієї рослини, тварини чи людини до іншої.

Ось деякі приклади:

- 1) люди, свині й коні хворіють на грип, а кролики — ні;
- 2) коти не заражаються кором;
- 3) для великої рогатої худоби сибірська виразка смертельна, у свиней від неї болить горло, але собаки цією хворобою не заражаються;
- 4) рептилії та риби не хворіють на сказ;
- 5) проказа буває тільки в людей, і ніколи — у тварин.

На жаль, під впливом деяких чинників імунітет може знизитися. Передусім, він знижується з віком. Коли рослина, тварина чи людина старіє, здатність боротися з інфекцією знижується: «нищиться зовнішній наш чоловік» — говорить апостол Павло (2 Кор. 4:16).

Дослідження показали, що стрес, хвороби, голодування й вживання гормонів негативно впливають на опірність організму. Недостатнє харчування й переїдання також знижують опірність. Високі чи низькі температури теж впливають на імунітет. Риби, наприклад, більше схильні до захворювань осінню і взимку.⁸ А влітку хвойні рослини інтенсивніше виділяють антибіотики, ніж восени.⁹

Ісус використав на благо й негативні чинники, застосувавши для захисту організми, що збуджують хвороби. Чи знаєте ви, що основні антибіотичні препарати, що їх використовують у медицині й ветеринарії, виготовляють із мікробів, що живуть у ґрунті? І, до речі, такий знайомий усім запах землі походить від пліснявих грибків, що живуть в землі й виділяють антибіотики.

Турботу Христа про Своє творіння видно в тому, як Він захищає всі живі істоти. Із самого початку Бог не хотів, щоб Його творіння піддавалося випробуванням і руйнуванню. Божественним Своім передбаченням Він створив захисні системи, які можуть перемогти інфекції рослин, тварин і людини. Хоча Він передбачив грандіозні відкриття в медицині, що покращують наше здоров'я, переважна більшість методів захисту була встановлена Ним від початку.

Отець Небесний завжди доводить своїми діями, що Він — Великий Захисник.

УТРАЧЕНИЙ ІМУНІТЕТ

Бог піклується про вас. Уже те, наскільки дивовижно ви створені, — прекрасний прояв Його безмірної любові. Коли ви хворієте, у вас може виникнути запитання: «Що хорошого в тому, як я утворений?» Але Бог через хворобу показує нам, як сильно ми залежимо від Нього: без імунної системи, так досконалим створеної Ним, ми всі дуже швидко захворіли б і померли. Коли ви щойно з'явилися на світ, Він дав вам захист від різних шкідливих факторів. Цей захист може бути ослаблений, але це не означає, що Бог перестає любити вас. Він може відновити або не відновити вашу імунну систему, але Він готовий налагодити з вами стосунки Батька і Його дитини — тільки дозвольте Йому це.

Багато-багато років тому люди самі вибрали життя, незалежне від Бога. Так ми втратили досконалий захист і турботу, які Отець Небесний признав для нас. Створивши нас за Своїм образом, Він постійно піклується про нас, зокрема підтримуючи роботу нашої імунної системи. На жаль, через те що люди відмовилися жити з Богом, ми всі страждаємо від хвороб, викликаних ослабленням захисних функцій організму. Ми шукаємо допомоги в медицині, але знаходимо лише тимчасове полегшення. Тільки-но винаходять ліки проти однієї хвороби, виникає нова. Утім залишається невирішеною основна проблема — наша відчуженість від Господа Бога, наше небажання підпорядкувати себе Його волі. Замість цього люди частенько шукають утіхи в алкоголі, наркотиках, фізичній любові, курінні, солодощах, трудоголізмі та інших різноманітних речах. Саме вони, як не прикро, і є вибраними нами богами й опорами, що дають нам примарну радість і хибне відчуття безпеки. Але все це не лише не захищає нас від бід, що є у світі, але й ослаблюють нас і робить більш вразливими до болю й страждань.

У Євангелії від Луки знаходимо дивовижну історію про сина, який, узявши батьківське багатство, пішов із дому в пошуках щастя. Хоча в нього було дуже багато грошей, йому не вдалося уникнути поневірянь і труднощів життя. Зрештою він став убогим і нещасним. Історія дивовижна тим, що коли син, розтративши всі батьківські гроші, повернувся додому, батько без роздумів обійняв його з любов'ю і радістю

⁷ Майкл Ед. Брежелін. *Иммунитет беспозвоночных*. Берлин, Шпрингер-Ферлаг, 1986. С. 71.

⁸ Эдвин Л. Купер, Калуд Ланглет, Жак Эдс. Бьерн. *Эволюционная и сравнительная иммунология*. Нью-Йорк, Алан Р. Лисс, 1987. С. 44.

⁹ Л. В. Метлицкий, О. Л. Озерецковская. *Иммунитет растений — биохимический аспект сопротивляемости растений*. Нью-Йорк, Пленум Пресс, 1968. С. 19.

і прийняв назад у лоно сім'ї. І лише в рідному домі син знайшов щастя (Лк. 15:11–32).

Ісус розповів це, щоб ми зрозуміли, як Отець наш Небесний любить нас. Подивімося на наші тіла, як на багатство, подароване нам. Ми можемо пустити на вітер дорогоцінний Божий дар — імунну систему — своєю надмірністю в їжі, суєтністю й усілякими шкідливими звичками. Ми можемо послабити, порушити й навіть зовсім зруйнувати імунітет так, що його неможливо буде відновити. Але це не означає, що Бог не любить нас. Навпаки, Він хоче, щоб ми знову повернулися до Нього. Він чекає вас. Так, ми ніколи не зможемо не страждати від проблем або від хвороб тут, на землі, але ми віримо, що Бог захищатиме нас вічно там, на небесах.

Гріх — як ракове захворювання, що вражає світ із початку часів. А єдиний захист від гріха — щира віра й любов до Спасителя. Дві тисячі років тому Бог довів нам Свою любов: Він прийшов на землю в Синові Своему, Ісусові, щоб узяти заразу гріха на Себе. Христос умер на хресті й повернувся до життя, щоб позбавити нас від усього поганого, що ми вчинили в житті. Ісус зробив це тому, що Він ніжно любить кожну людину, і вас особисто.

Ви можете зміцнювати свою імунну систему вправами, відпочинком і дієтою, уникаючи при цьому стресів. Але ви не молодієте, і наслідки деяких учинків уже неможливо виправити. Але навіть якщо ви втратили свій імунітет, ви не втратили можливості придбати вічність на небесах із Богом. Імунітет може зникнути, Божий дар спасіння — ніколи.

Отже, наш *духовний зв'язок* із Богом, перерваний гріхом, може бути відновлено. Навіть для тих, хто ніколи не звертався до Бога, в Христі є надія.

Якщо ви бажаєте перебувати в турботливих Божих руках навіки вільними від болю й хвороб, розпочніть із молитви. Наприклад, такої:

«Милостивий Боже! Я усвідомлюю, що жив без Тебе і що це великий гріх. Пробач мені через Сина Твого, Ісуса Христа, через Його смерть на хресті. Ісусе, будь ласка, увійди швидше до мого серця і стань моїм Царем і моїм Богом. Я приймаю Твій дар вічного життя. Навчи мене жити так, як Ти цього хочеш. Благаю про це в ім'я Господа Ісуса Христа. Амінь».

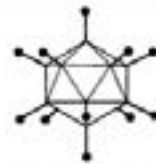
Рік Дестрі,
доктор медицини

Дестрі, Р. Женины защитники [Електронний ресурс]// Творець, №11. Електрон. журн. Режим доступу: <https://scienceandapologetics.com/books/pdf/tv11.pdf>. Дата перегляду: 21.04.2020.

ДОДАТОК

Цей симпатичний вірус знищує бактерії.

Це один із 200 вірусів, що спричиняють звичайну застуду.

Цей вірус спричиняє грип.

А через цей вірус болить горло у кроликів, кіз, овець і людей.

Через цей вірус у людей бувають бородавки.

Цей вірус кору. Щеплення захищає нас від нього.

Кросворд

Усі слова, використані в кросворді, є в тексті статті.

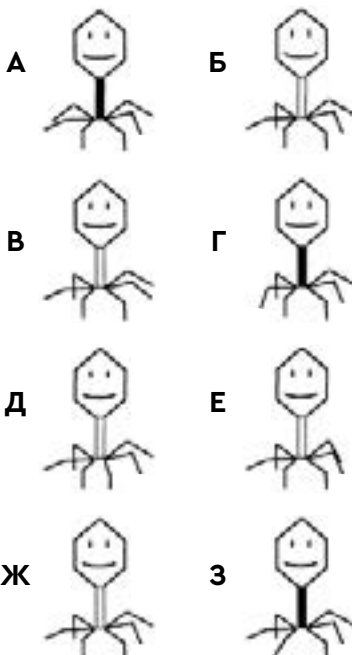
По горизонталі:

- Клітини тіла, ненажерливі, як гієни, — це _____.
- Деякі рослини, щоб убити мікроби, виділяють _____.
- Антитіла — це _____, які допомагають боротися з інфекцією.
- Клітина, яка поїдає все чужорідне для організму — це _____.

По вертикалі:

- Лімфовузол — це _____, що стоїть на шляху мікробів, які хочуть потрапити в організм.
- Піт, слюзи, _____ допомагають захищати організм від мікробів.
- _____ — клітини, тисячі яких гинуть на мигдалинах.
- _____ — хвороба, на яку не хворіють кролики.
- _____ — птах, що харчується падалию.
- _____ гине під променями сонця.

Знайдіть віруси-близнята

oшvнeлvг-пoдiдe — ж!g

Знайди слово

А М О Н О Ц И Т З І
Р Б Г О Р Л О Ж К Н
І Й В Г Д Е Є Я И Ф
К В І Р У С Ц И С Е
З Л К А Н И Т І Л К
М А Н О Н Р С П О Ц
Ф У Х Е Т П І Т Т І
Х Ц С И Ч Ю Щ Я А Я
А У З А С Т У Д А Б
Г Р И Ф В Т Г Л М П

Банк слів:
вірус
горло
гриф
гусениця
захист
інфекція
кислота
клітина
кір
моноцит
піт
застуда

Чи знаєте ви?

- Вірусів застуди є понад 200 видів!
- Дівчатка від чотирьох років застуджуються частіше від хлопчиків.
- Люди застуджуються не через переохолодження чи ходіння в мокрому одязі, через це може бути запалення легенів.
- Уже кілька століть застуду лікують п'явками.